

İLEM

HAZİRAN
2020

**COVID-19
SORUŞTURMA
DOSYASI**

14

Süleyman Güder

Nizam-ı Âlemden
Küresel Buhrana:
Covid-19 Sonrası
Dünyanın Ahvaline
Dair Bir Mülahaza

Nizam-ı Âlemden Küresel Buhrana: Covid-19 Sonrası Dünyanın Ahvaline Dair Bir Mülahaza

Süleyman Güder*

Olağanüstü bir dönemden geçmekteyiz, her şey her daim sorgulanıyor. Şartların olağanüstü olması yalnızca benzeri görülmemiş bir tehdit olarak yeni tip koronavirüs salgınından (Covid-19) ve ona karşı çaresiz kalışımızdan kaynaklanmamaktadır. Aynı zamanda insanlık tarihinde nadiren rastlayabileceğimiz sorgulamaların yapıyor olmasından ileri gelmektedir. Üstelik bu sorgulamanın toplumun tüm kesimlerince yapıyor olması bunu daha da müstesna kılmaktadır. Yani her şeyin her daim “herkeşçe” sorgulanıyor olması içinde yaşadığımız günleri daha da anlamlı kılmaktadır; tıpkı tüm altüst oluşların yaşandığı zamanlardaki gibi. Yine de bazı kavramlar salgın gibi büyük altüst oluş durumlarında çok daha sık sorgulanmaktadır; düzen kavramı gibi. Çünkü büyük değişimlerin yaşandığı bu dönemde en fazla da *düzen* ve *rahatımız* etkilenmektedir.

“Düzen” fikri günümüzde birçok disiplinde olduğu gibi siyaset açısından da oldukça sihirli ve çok sorgulanan unsurlardan biridir. Düzen, insanları etkilediği kadar devlet ve uluslararası kurumların ve yapıların da yönelimlerini belirleyen önemli bir kavramdır. Doğrusu geçmişe doğru kısa bir yolculuk yaptığımızda da düzen fikrinin sıklıkla sorunsallaştırıldığı görülecektir. Dolayısıyla, zaman mefhumuna bakmaksızın düzen fikrinin ve düzene duyulan ihtiyacın içinde yaşadığımız dünya için ne kadar önemli

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesidir.

bir husus olduğunun baştan altını çizmek gerekmektedir. Bundan olsa gerek ki yarattığını en iyi bilen Allah da sıkça düzen meselesine vurgu yapmıştır ve bu yönde Kur'an'da onlarca ayetin olduğu görülmektedir. Örneğin A'râf Suresi 56'da belirtilen ve başka birçok yerde tekrar eden “Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın...” mealindeki ilahi buyruk bunlar arasında en fazla bilinenidir. Sıklıkla hatırlatılan düzenin biz insanların yapabileceği neredeyse hiçbir şeyin olmadığı kâinatın kusursuz işlemesi kadar yeryüzünde işlerin doğru ve dürüst bir şekilde yürütülmesini ifade eden bir yönü de bulunmaktadır.

Kur'an'da işlenen birçok kavram gibi düzen kavramı da çoğunlukla zıddıyla, yani “bozgunculuk” kavramıyla birlikte zikredilmiştir. Allah kullarının bozgunculuk yapacağını, kan dökeceğini bildiği hâlde kendisine doğru ve düzgün bir şekilde emanet ettiği dünyanın düzenini korumasını emretmiştir. Peki insanın imtihanı olan bu düzen bozulduğunda, yani insan yeryüzünde bozgunculuk yaptığında kendisini nasıl bir akıbet bekler ve yaratan bozgunculuk yapacağını bildiği hâlde niçin insana düzeni korumasını emreder? İşte insanın düzenle imtihanı burada başlar. İnsan düzeni koruyup korumadığına göre bir değerlendirmeye tabi tutulur. Bozgunculukla neticelenen işleri nedeniyle de bu dünyada ya da ahirette (er ya da geç) hesaba çekilir. Elbette, vahiy doğrultusunda zikredilen nizamın gerçekleşmesi ve sürdürülebilmesi açısından maddi güç ve siyasi irade önemli bir unsurdur. Hadid süresi 25. ayette ifade edildiği üzere düzeni bozan hak ve adaleti ihlal edenlere karşı demirle sembolize edilen maddi güç ve siyasi iradeye ihtiyaç duyulmaktadır. Buradan hareketle, insanlığın vahye tabi olduğu yani ilahi düzeni takip ettiği zaman düzeni/adaleti koruyabildiği, aksi durumdaysa kargaşa ve fesada (savaşa) yol açtığı ve zulme sebep olduğu ifade edilebilir.

Bununla birlikte, insanlık tarihine baktığımızda insanların yeryüzünde düzen ve uyum içinde yaşadığı çok az dönem bilinmektedir. Tam anlamıyla ve yer kürenin bir bütün olarak “emin” ve “selamet” içerisinde olduğu hiçbir dönem olmamıştır belki de. Bu durum açık bir şekilde düzen fikrinin insan için tam manasıyla yaratan tarafından bir sınama unsuru olduğunu açıklar. Dolayısıyla ve sonrasında da ifade edileceği üzere düzene yönelik ilahi vurgu pür anlamıyla gerçekleşecek bir düzeni, hiçbir uyumsuzluğun ve bozgunculüğün olmadığı durumu ifade etmez. Olsa olsa görece daha düzenli ve uyumlu bir hâli ifade eder. Dolayısıyla, düzen fikri gerçekleştirilmesi beklenen bir idealdir. İnsanın imtihanı Allah'ın kendisine teslim ettiği düzeni korumasıdır veya buna yönelik gayretidir. Yoksa insan tek başına

İnsanın imtihanı
Allah'ın kendisine
teslim ettiği düzeni
korumasıdır veya
buna yönelik
gayretidir. Yoksa
insan tek başına
Allah'ın doğrudan
ya da dolaylı olarak
müdahalesi olmazsa
yeni bir düzen
kuramaz.

Siyasi erkin en temel vazifesi de yeryüzünde sonradan ortaya çıkan uyumsuzlukları, kargaşayı ve buhranı; nizam-ı devlete doğru tahvil etmek olarak belirlenmiştir.

Allah'ın doğrudan ya da dolaylı olarak müdahalesi olmazsa yeni bir düzen kuramaz. Zira düzen kurma fikri çok daha büyük bir iradeyi/müdahaleyi gerektirir ki insanın buna asla gücü yetmez. Allah'ın insandan beklediği ve korumasını emrettiği düzen daha çok insan iradesinin önemli olduğu dünyanın işleyişiyle alakalı olduğundan yazıda bu çerçevede ele alınacak.

Allah'ın dikkat çektiği düzen fikri geçmişte olduğu gibi bugün de özellikle İslam siyaset düşüncesinde yoğun bir şekilde tartışılan konuların başında gelmektedir. İslam siyaset düşüncesine, bilhassa da Osmanlı devleti siyaset tecrübesine baktığımızda bu durum nizam-ı âlem kavramı olarak kendine karşılık bulur ve siyasetin en temel işlevinin nizam-ı âlemi sağlamak olduğu görülür. Siyasetnâme ve nasihatnâme literatürüne baktığımızda yeryüzünde Allah'ın koyduğu umumi düzeni ifade eden nizâm-ı âlem fikrinin, siyaset düşüncesinin en temel kaynağı olarak (adalet ve ahlak düşüncesiyle birlikte) yer aldığı ve bunun da büyük oranda dini esaslarla şekillendiği müşahede edilmektedir. Söz konusu anlayış, tıpkı kainattaki uyum ve barış gibi Müslüman toplumlarının birlik ve ahenk içinde yönetilmesini önermektedir. Siyasi erkin en temel vazifesi de yeryüzünde sonradan ortaya çıkan uyumsuzlukları, kargaşayı ve buhranı; nizam-ı devlete doğru tahvil etmek olarak belirlenmiştir.

Buradan hareketle bugünün dünyasını ve sorunlarını anlamaya çalıştığımızda aşağıda tartışılacağı üzere ciddi sürekliliklerin ve tekrarların olduğu görülecektir. Bunun için yazının odak noktasını içinde yaşadığımız yeni tip koronavirüs (Covid-19) salgını ve sonrası yaşanan siyasi gelişmeler oluşturacaktır. Sonrasında Covid-19'un siyasi yansımaları ve bunun yol açtığı sonuçları geleceğe dair bir projeksiyonla tartışılacaktır. Değerlendirmemizin kapsamını Covid-19'un uluslararası sisteme, küresel iş birliğine ve yeni normal arayışı ve stratejik önceliklere etkisi oluşturacaktır.

Süregelen Sistemsel Hoşnutsuzluklar ve Tetikleyici Bir Unsur Olarak Covid-19

Bir Çöküş Hikayesi Yazılabilir Mi?

Düzen konusunda sürekli imtihan hâlinde olan insanın zaman zaman buna dair radikal kırılmalara şahitlik ettiği görülmektedir. Dünya bunlardan en sonuncusunu 1945 sonrasında milyonlarca insanın hayatını kaybettiği İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra tecrübe etti. Savaşın hemen akabinde büyük bir uzlaşma neticesinde kurulan uluslararası düzen,

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle yeniden belirsizlik dönemine girmiştir. Bu yönüyle SSCB'nin aniden çöküşü önemli bir belirsizlik hatta düzensizliğin işaret fişeğini ateşlemiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı George H. W. Bush'un (baba Bush) 11 Eylül 1990'daki konuşmasında (Körfez Savaşı esnasında) her ne kadar Sovyet sonrası dönemi “Yeni Dünya Düzeni” olarak adlandırmış olsa ve düzenin beraberinde getireceği ilkelerden ötürü (hukukun üstünlüğü, kolektif güvenlik vd.) herkes için iyi ve gerekli olacağını iddia etse de kısa sürede bunun böyle olmadığı anlaşılmıştır. Zira dünya bir yandan çok kutuplu ve çok merkezli karmaşık bir sistemin ortaya çıkmasıyla uluslararası sistemin sorunlarına müdahil olma kapasitesini yitirirken diğer yandan da tek süper güç ABD'nin keyfi davranışlarına maruz kalmıştır. ABD, dünyaya vadettiği “hukukun üstünlüğü” (*rule of law*) sözünü çok kısa süre içerisinde ihlal etmiştir. Körfez Savaşları'ndan dünyanın birçok noktasına yönelik yaptığı işgallere kadar bu durum kendini açıkça göstermiştir. Bilhassa 11 Eylül sonrasında çok daha net bir şekilde görülebileceği üzere ABD tarafından tek taraflı ilan edilen bir dünya düzeni kurulmuştur. İşte sorun tam olarak buradan kaynaklanmaktadır. Tek süper güç olan ABD dışında kimsenin onaylamadığı bu düzen, bildiğimiz anlamda bir düzen çabası değildi. 1945 sonrasında ve öncesinde Birinci Dünya Savaşı sonrası tesis edilen düzen, temsiliyet başta olmak üzere birtakım sorunlar barındırmış olsa da küresel aktörlerce bir mutabakat neticesinde ortaya çıkmıştı.

Özetle, Soğuk Savaşın bitimi sonrasında dünyada süregelen sistemsel hoşnutsuzluklar bulunmaktadır. Fakat, ara ara dile getirilen bu durumun ne zaman ve nasıl bir şekilde karşılık bulacağı uzunca bir süredir merak konusu hâline gelmiştir. Tetikleyici bir unsur olarak Covid-19'un, süregelen hoşnutsuzluğun gündeme gelmesi için bir zemin oluşturup oluşturmayacağı ve söz konusu sistemsel “yüzleşme”nin vaktinin gelip gelmediği son ayların sıkça tartışılan konuları arasındadır. Salgın hâla aktif bir biçimde devam ettiğinden bu soruların hâlihazırda kesin ve tek bir cevabı bulunmamaktadır ancak bazı öngörülerde bulunmak mümkündür. Bu yazı salgın sonrasında ortaya çıkan soru işaretlerine dair birtakım açıklamalar ve öngörülerde bulunmak maksadıyla kaleme alınmıştır.

Kesin bir yargıya varmak için henüz erken gibi gözükse de salgının insanlık tarihi açısından önemli bir kilometre taşını işaret edeceği şimdiden yaygın bir kanı hâline gelmiştir. Dolayısıyla uluslararası sistem açısından Covid-19 salgını öncesi ve sonrası diye bir ayırımın yapılacağını öngörmek

Uluslararası sistemin işleyişi açısından bakıldığında ise dünya siyasetinde baş gösteren belirsizlik ve ilkesizlik durumu neredeyse tüm devletler için ciddi bir endişe kaynağı hâline dönüşmüştür.

mümkündür. Bilindiği kadarıyla tarihin hiçbir evresinde hiçbir salgın bu denli küresel bir etkiye sahip olmamıştır. Önceleri sınırlı bölgelerde endemik olarak görülen salgınların ilk defa neredeyse yerkürenin tümünü etkisi altına alarak bir pandemiye dönüştüğüne şahitlik etmekteyiz. Yine de pandemi sonrasını ciddi ölçüde etkileyecek bu görünmez salgının bir anda tüm sistemi kökten değiştirmesini beklemek, sanki “eski düzen” yokmuş gibi davranmak ve yerleşik kurum ve politikaların yerine ivedilikle başkalarının geleceğini beklemek gerçekçi gözükmemektedir. Zira pandeminin tetikleyici bir etkisinden bahsediliyor olması bunun her hâlükârda orta ve uzun vadede birtakım yapısal değişikliklere yol açabileceği ihtimalini bünyesinde barındırmasındandır. Bundan dolayı, uluslararası sistem açısından pandemi sonrası “yeni normalin” ne olacağını şimdiden kestirmek zor gözükmemektedir, fakat yine de şimdiden edinebileceğimiz birtakım ipuçlarından geleceğe dair birtakım öngörülerde bulunmak mümkündür.

Yukarıda zikredilen sistemselsel hoşnutsuzlukların dile getirilmesinde Covid-19 tetikleyici bir unsur olarak öne çıkmıştır, bundan sonra daha güçlü bir şekilde çıkmaya devam edeceği düşünülmektedir. Uluslararası sistemin işleyişi açısından bakıldığında ise dünya siyasetinde baş gösteren belirsizlik ve ilkesizlik durumu neredeyse tüm devletler için ciddi bir endişe kaynağı hâline dönüşmüştür. Başta ABD olmak üzere, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) gibi aktörlerin Soğuk Savaş sonrası izlediği siyaset takip edildiğinde endişelerin yerinde ve haklı olduğu anlaşılacaktır. Zira uluslararası toplumda geçmişten beri var olan birtakım normların, uluslararası hukukun ilke, teamül ve uygulamalarının açıkça ve çok kez ihlal edildiği görülmektedir. Başta ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa vb. küresel güçlerin söz konusu ihlalleri sıkça yapması ve en temel vazifesi uluslararası sistemin güvenliğini sağlamak ve barış ortamını tesis etmek olan Güvenlik Konseyi'nin neredeyse hiçbir şey yapmaması küresel ortamda artan karamsarlığın temel müsebbibidir. Geçmişte de küresel güçler tarafından ihlallerin çokça yapıldığı bilinse de bunun *aleni* bir şekilde ve son yıllardaki gibi *özensizce* ihlali görülmemiştir. Uluslararası arenada daha önce başlayan bu belirsizliğin, düzensizliğin ve ilkesizliğin yaygınlaşması Covid-19'un yaşandığı günümüzde ve sonrasında artarak devam edeceği görünmektedir. Peki buradan bir *çöküş hikayesi* çıkar mı?

Öncelikle bir çöküş hikayesinin devletlerce istenip istenmediğine, ortaya çıkacak bedelin ödenmek istenip öden(e)meyeceğinden sonrasında muhtemel süper gücün karakteristik özelliklerine kadar tartışılması gereken

pek çok konu bulunmaktadır. Bir anlık bu soruların göz ardı edildiği düşünülürse bile çöküş için radikal yargılara varmak için elimizde yeterince veri bulunmamaktadır. Buna rağmen, Covid-19'un orta ve uzun vadeli etkileri açısından çöküş hikayesi tamamen ihtimal dışı da değildir. Bunun için geçmişte çok fazla örnek bulunmaktadır. Örneğin Soğuk Savaş yıllarındaki etkinliği ve ABD ile rekabeti dikkate alındığında Sovyetler Birliği'nin dağılacağına dair herhangi (İstihbarat örgütlerince bile) bir emare bulunmazken Sovyet liderler bir anda birliğin çöküşünü ilan etmek durumunda kaldılar. Bu açıdan süper güç ABD'nin Covid-19 ile birlikte içerisine düşmüş olduğu durum başka parametrelerin de bunu tetiklemesiyle kendisi açısından istenmeyen sonuçları doğurabilir.

Doğrusu böylesi bir çıkarımda bulunmaya bizi sevk eden pek çok çalışma ve akademisyen de bulunmaktadır. 1978'deki *The long cycle of global politics and the nation-state* başlıklı makalesinde George Modelski, uluslararası sistemde ortaya çıkan değişiklerin döngüsel bir yapı arz ettiğini ve 15. yüzyıldan itibaren yaklaşık her yüzyılda yeni bir gücün ortaya çıktığını yazmıştı. Her bir yeni döngü; yeni bir ulus-devletin lider konuma yükselmesini sağlar. Dünya liderliğinin uzun döngüleri olarak adlandırılan bu anlayışa göre söz konusu güç baskın bir güç hâline gelir ve sonra buna meydan okuyan başka bir güç (*challenger*) ortaya çıkar. Diğerlerinin de eklenmesiyle yeni süreçte yeni bir baskın güç ortaya çıkar. Küresel politik sistem içerisinde bir ulus-devlet lider konumuna gelir ve döngüsel ritimlerle ilanihaye bu şekilde devam eder. Uzun döngüler olarak adlandırılan bu yorumun en temel karakteristik özelliği, her gelen yeni gücün kendi ideolojik yaklaşımını empoze etmesi ve bunu bilimsel bir başlık altında sergileyerek meşrulaştırmasıdır. Ünlü akademisyen Robert Gilpin de *War and change in world politics* kitabında ilginç bir katkıda bulunup bu dönemlerde hangi fikirlerin ve değerlerin baskın hâle geleceğinin de belirlendiğinin altını çizer. Gücü elinde bulunduran devlet normatif değerlerin belirleyiciliğine ve ahlaki üstünlük tekeline sahip olur. Esasında İslam kültüründe de İbn Haldun, Kâtip Çelebi, Naima ve Ahmet Cevdet Paşa gibi birçok isim de devletlerin yükseliş ve çöküşünü bu şekilde (döngüsel) açıklamaktadır. Bu yaklaşımı günümüz şartları altında değerlendirdiğimizde esasında bir devletin süper güç olması onun sorunları çözme kapasitesiyle ilişkilidir. Bugün süper güç ABD'nin küresel siyasetin sorunlarını çözmeye yetersiz, en azından isteksiz olduğu görülmektedir. Kendisi için aynı zamanda bizatihi bir değer hâline gelen sorun çözme kapasitesi artık işlememektedir. Tek süper güç olarak ABD karşı karşıya kaldığı Covid-19 sorununu çözmekte aciz

Gücü elinde
bulunduran devlet
normatif değerlerin
belirleyiciliğine
ve ahlaki üstünlük
tekeline sahip olur.

Uluslararası sistemde istikrarı sağlamak, güçlü ülkelerin keyfi davranışlarını engellemek adına uluslararası hukukun işletilmesi daha da önemlisi uluslararası toplumun harekete geçirilmesi kaçınılmazdır.

kaldığından diğer devletler nezdinde ciddi bir imaj kaybı yaşamıştır. Her ne kadar 1973-1977 yılları arasında, Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Henry Alfred Kissinger 3 Nisan 2020'de Wall Street Journal'da yer alan makalesinde sonrasına dair iyimser bir tablo çizse de bu durum dost düşman herkesçe bir kenara not edilmiştir. Üstenci bir tavırla “Koronavirüs salgını dünya düzenini sonsuza dek değiştirecek” başlıklı makalesiyle Kissinger, Marshall Planı ve Manhattan Projesi'ni hatırlatarak, Covid-19'a karşı küresel mücadeleyi desteklemesi, dünya ekonomisinin yaralarını sarmayı ve en temelde “liberal dünya düzeninin” ilkelerini koruması için Trump yönetimine tavsiyelerde bulunmuştur. Kissinger, aslında özeleştiri gibi gözükken bu yazısında virüsten sonra ABD'nin küresel bir sistem oluşturmak için geç kalmamasını salık vermektedir. ABD yönetiminin mevcut hâliyle söz konusu öz eleştiriye de barındıran bu yaklaşımı benimseyen politikalardan çok uzakta bir yerde durduğu görülmektedir. Fakat dünyanın küresel güc-ten hâlen beklentileri bulunmaktadır.

Küresel Düzeyde İş Birliğinin Artan Önemi

Mart 2020'de küresel siyasetin gündemine yoğun bir biçimde gelen pandemi, uluslararası sistemin işleyişine dair yeni bir mutabakat sağlanmadığı müddetçe küresel siyasette belirsizliğin sürmeye devam edeceği beklenmektedir. Devletlerin çoğu aralarındaki eşit olmayan şartlar ve durumlar itibarıyla mütemediyen küresel devletlerin meydan okumalarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Durum böyle olunca uluslararası hukukun tüm devletler için garanti ettiği “eşit egemenlik” veya “mütekabiliyet” ilkesi otomatik olarak yürürlüğe girmemektedir. Sözü edilen egemen devletler “eşit egemen” konumlarını daha da sağlamlaştırmak adına güçlerini daha da artırmanın yollarını aramaktadır. Fakat uluslararası sistemde istikrarı sağlamak, güçlü ülkelerin keyfi davranışlarını engellemek adına uluslararası hukukun işletilmesi daha da önemlisi uluslararası toplumun harekete geçirilmesi kaçınılmazdır. Uluslararası toplumun baskısı hiçbir devletin sonsuza dek göz ardı edeceği bir durum değildir.

Başka bir açıdan konuya yaklaşıldığında pandemiyle birlikte küresel sorunların üstesinden gelmek için küresel düzeyde iş birliğine duyulan ihtiyacın günden güne arttığı çok net bir şekilde görülmektedir. Askeri gücü, ekonomik ve teknolojik gelişmişliği ileri düzeyde olsa bile hiçbir devlet küresel sorunların üstesinden tek başına gelememektedir. İnsan, sermaye

ve mal akışının bu kadar yoğun olduğu bir dünyada meselenin sınır aşan boyutunun dikkate alınması elzemdir. Uluslararası kurum ve kuruluşların olmadığı veya zayıf durumda olması durumunda bir çözüm mümkün gözükmemektedir. Bu gerçeklik daha önceleri biliniyor olsa da ve belli sorunlarda kendini göstermişse de ilk defa koronavirüs pandemisiyle ayan beyan belli olmuştur. Dolayısıyla küresel yönetişimin anlamı ve önemi tekrar gözden geçirilmelidir.

Salgınla birlikte her ne kadar Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gündeme gelmiş olsa da esasında ve uzun vadeli bir projeksiyonla bakıldığında mesele DSÖ ve sağlık konusundan öte bir durumu ifade etmektedir. Son pandemi yakın gelecekte nihayete erse de sonrasında benzer pandemilerin olması ya da tüm yerküreyi doğrudan etkileyen küresel sorunların yaşanması güçlü bir ihtimal olarak gözükmemektedir. İşte tam da bu nedenle mesele sadece koronavirüsle sınırlı olacak şekilde değerlendirilmemeli, küresel yönetim ve iş birliğinin yapısal zemini inşa edilmelidir. Bununla birlikte özellikle hükümetler arası örgütlerin varlık, yapı ve işleyiş açısından yoğun bir şekilde sorgulanacağı bir dönemin hayata geçmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, pandemi sonrası için birçoklarının iddia ettiği gibi uluslararası örgütlerin etkisinin azalması bir yana söz konusu sorgulama dönemi sonrasında önemi ve etkisinin artacağı düşünülmektedir.

Pandemi sonrası için birçoklarının iddia ettiği gibi uluslararası örgütlerin etkisinin azalması bir yana söz konusu sorgulama dönemi sonrasında önemi ve etkisinin artacağı düşünülmektedir.

Bu zaviyeden bakıldığında pandemiyle birlikte gündeme gelen DSÖ'ye yönelik daha serinkanlı bir değerlendirme yapmak kaçınılmaz görünmektedir. Başlangıcından günümüze kadar sergilediği performansı sorgulandığında DSÖ'de yönetim zaafının olduğu açık seçik ortada durmaktadır. DSÖ'nün ihmallerine ve salgına verdiği yetersiz tepkisine dair yapılan eleştirileri bir kenara not etmekle örgütün kurumsal yapısı, işleyişi ve elindeki enstrümanları dikkate aldığımızda yapabileceklerinin sınırlı olduğu görülecektir. Yine de eleştirilerin sınırlarının örgütün varlık sebebine dair olmaması, meşruiyet sorunu olmayan bu kurumları birtakım eksiklikler ve ihmalleri yüzünden topyekûn işlevsiz kurumlar olarak ifade edilmemesi uygun olacaktır. Bunun yerine yapısal düzenlemeler ve kurumsal anlamda daha işlevsel bir hâle getirilmesi gerekmektedir. Bu süreçte Türkiye gibi salgını kontrol altına alma bakımından başarılı ülkelerin kaçınılmaz olarak DSÖ'de yapılacak bir reformda öncü bir rol alması dünya siyasetindeki itibarı açısından kendisine önemli kazanımlar sağlayacaktır.

“Yeni Normal” Arayışı ve “Öncelikler Sıralaması”nın Gözden Geçirilmesi

Covid-19 sonrasında sarf edilen en iddialı cümlelerin başında “bundan sonra hiçbir şey eskisi gibi olmayacak” ve “yeni normallerin” oluşacağı iddiaları gelmektedir. Yeni normalin ne olduğu ve yeni düzenin ne olacağına dair henüz somut bir durum ortaya çıkmamış olsa da söz konusu iddialar dikkatleri çekmektedir. Bu durum bireylerin hayatını etkileyeceği gibi devletlere ve uluslararası sisteme de etkileri olacaktır. Zira söz konusu düzeylerdeki aktörlerin tamamı ifadelerinde Covid-19’un bir milat niteliğinde olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum doğal olarak yeni normalin varlığına da işaret etmektedir. Mahiyetine dair bir fikir sahibi değilsek de niteliğinin daha korumacı, faydacı, gerçekçi ve devletlerin daha güçlü bir yapıda olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca bireyler nezdinde özgürlük-güvenlik dengesinde ağırlığın güvenlikten (gıda ve sağlık da dahil) yana evrileceği tahmin edilmektedir. Liberal yahut muhafazakâr eğilimlere sahip olmasına bakmaksızın devlet desteğini ve devletin sürecin ana aktörü olmasını tereddütsüz olarak talep etmektedirler. Bu durum devlete bakış ve devletin pandemi sonrasındaki rolünde ciddi bir artış göstereceğine işaret etmektedir. Böylelikle küresel siyasette kamu otoritesinin etkisinin ve otoriter eğilimlerin artacağı bir dönem beklenmektedir ve önceleri otoriter olarak görülen refleksler yeni dönemde normal olarak görülebilecektir. Belki de başarılı devlet başarısız devlet tanımları bile pandemi sürecinde yaşanan tecrübe ışığında tekrar gözden geçirilecektir.

Yine Covid-19 salgınıyla birlikte her seviye ve kesimden öncelikler sıralamasına ve risk tanımlarına etkileri olacaktır. Salgın hâli devletlerin gerçek ve suni gündemlerinin test edilmesini sağlamıştır. Devletlerin önceliklerde ve risk tanımlarında değişiklikler yapılmasına neden olmuştur. Pandemi öncesinde zaten belli ürün ve hizmetlere dair “güvenlik” ve “öncelikli” nitelmesi güncellenecektir, hatta güncellenmeye başlanmıştır. Mesele artık ağırlıklı olarak ekonomik perspektiften ele alınmayacaktır. Örneğin liberal ekonominin savunduğu ve tavsiye ettiği (büyük oranda da başarılı/verimli olduğu) mutlak üstünlük (*absolute advantage*) olarak ifade edilen herkesin her şeyi üretmesi ve hizmeti sunması yerine en iyi oldukları ürün ve hizmetlere ağırlık vermesi anlayışı gözden geçirilecektir. Pandemi öncesindeki derecesine bakmaksızın sağlık, siber ve bio-güvenlik istisnasız tüm devletlerin stratejik olarak öncelikli hedefleri arasında yer alacaktır.

Küresel siyasette kamu otoritesinin etkisinin ve otoriter eğilimlerin artacağı bir dönem beklenmektedir ve önceleri otoriter olarak görülen refleksler yeni dönemde normal olarak görülebilecektir.

Sonuç ne olursa olsun yeni “normal arayışı” ve “öncelikler sıralaması”nın gözden geçirileceği bu dönemde, devletler değişim ve dönüşüme dair çok önemli bir durum değerlendirmesi yapacaktır. Kriz veya dönüşüm zamanlarında devletlerin manevra kabiliyetlerini geliştirmesi gerektiği artık somut adımlara dönüşecektir. Zira Covid-19 sürecini (yaşanacak benzeri krizler/dönüşümlerde) en az hasarla atlatan ülkeler, ekonomik ve askeri kapasitesi en yüksek olanlar değil, sorunlara ve yeni duruma hızlı/çevik bir şekilde cevap üretenler olmuştur. Covid-19 pandemisinden en fazla zarar gören ülkelerin başında ekonomik, askeri hatta siyasi kapasitesi en güçlü olan ülkeler olması zayıf-güçlü tüm devletler tarafından bir kenara not edilmiştir.

Sonuç

Etkisi hâlen devam eden Covid-19 hakkında değerlendirmelerde bulunmak pek çok zorluğu barındırmaktadır. Süreç henüz devam ettiği için tam olarak hasar tespiti yapabilmeyen bile zor olduğu ve nereye doğru evrileceğine dair ciddi belirsizliklerin bulunduğu bir ortamda radikal yargılara varmak çok fazla yanılığa yol açar. Bu durumda yapılacak en iyi şey mevcuttan hareketle bir tahminde bulunmaktır. Sonuç kısmında da yaşananlardan hareketle geleceğe yönelik üç temel yönelimin altı çizilecektir.

İlk olarak, küresel siyasette siyaset ve uluslararası sistem açısından epeydir devam eden belirsizlik, düzensizlik ve hoşnutsuzluk Covid-19 pandemisiyle birlikte daha belirgin hâle gelmiştir ve sonrasında etkisi artarak devam edeceği düşünülmektedir. Bu durum uluslararası sisteme dair ciddi sorgulamalara yol açacaktır, alternatif yönelimler ve küresel ittifaklar hız kazanacaktır. Aktör bazındaysa Çin-ABD rekabetinin önümüzdeki yıllarda sıcak çatışmaya varabilecek kadar sert bir mücadeleye evrilmesi tahmin edilmektedir. Sonuç ne olursa olsun, bu sürecin sonunda ABD'nin dünya liderliği sorgulanmaya (*delegitimation*) başlayacaktır. Zira ABD, küresel ölçekli sorunlara çözüm üretememektedir, aksine sorun üreten bir hâl almıştır.

Yine küresel siyasetin sıcak tartışma konuları arasında yer alan küresel iş birlikleri ve yönetim meselesi öne çıkan unsurlar arasında yer almaktadır. Bu konuda iş birliğine duyulan ihtiyacın gerekliliği bundan böyle devletleri iş birliği yapmaya daha duyarlı hâle getirecektir ve sıkça ifade edilen aksine uluslararası örgütlerin etkisi ve önemi artacaktır. Her şeye rağmen küreselleşme orta ve uzun vadede daha da derinleşecektir.

Covid-19 pandemisi ülkelerin önceliklerini de ciddi anlamda etkilemiştir. Covid-19 öncesindeki stratejik önceliklerin gözden geçirileceği ve öncelikli alanların/konuların yer değiştireceği bir sürecin yaşanması beklenmektedir.

Son olarak Covid-19 pandemisi ülkelerin önceliklerini de ciddi anlamda etkilemiştir. Covid-19 öncesindeki stratejik önceliklerin gözden geçirileceği ve öncelikli alanların/konuların yer değiştireceği bir sürecin yaşanması beklenmektedir. Pandemiye devletler temel öncelikler konusunda hazırlıksız yakalanmışlardır, bundan böyle bu ve benzeri durumlara karşı daha mukavemetli/çevik bir hâle gelmek için kapasitelerini ve organizasyon becerilerini gözden geçireceklerdir. Zira hem pandeminin hem de afetlerin tekrar etmeyeceğine dair garanti bulunmamaktadır. Üstelik küreselleşmenin de tesiriyle insanlık küresel tehdit ve afetlere daha sık bir şekilde karşılaşma ihtimali bulunmaktadır. Bu alanda yapılacak her türlü reformun “yeni normal” arayışı içerisinde yapılacağı düşünülmektedir. Söz konusu “yeni normal”in en temel karakteristik özelliklerinden biri siyasette kamu otoritesinin ve otoriter eğilimlerin artacak olmasıdır.

Başvurulan Kaynaklar

- Babacan, A. (2020, Nisan 22). Bildiğimiz dünyanın sonu: COVID-19 ve küresel siyaset. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/bildigimiz-dunyanin-sonu-KOVİD-19-ve-kuresel-siyaset/1814134> adresinden 25.04.2020 tarihinde ulaşılmıştır.
- Baykan, D. ve Allahverdi, S. (2020, Nisan 14). Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: BMGK yeni tip koronavirüs meselesini ele almada çok geç kaldı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/disisleri-bakani-cavusoglu-bmgk-yeni-tip-koronavirus-meselesini-ele-almada-cok-gec-kaldi/1804795> adresinden 18.04.2020 tarihinde ulaşılmıştır.
- Cemrek, M. (2020). *Covid-19 Salgını Karşısında Küreselleşme ve Milliyetçilik: Söylemlerin Geleceği*. (İLEM Covid-19 Soruşturma Dosyası). <http://blog.ilem.org.tr/murat-cemrek-covid-19-salgini-karsisinda-kuresellesme-ve-milliyetcilik-soylemlerin-gelecegi> adresinden 10.06.2020 tarihinde ulaşılmıştır.
- Elliott, L. (2020, Mart 27). Dozens of poorer nations seek IMF help amid coronavirus crisis. *The Guardian*.
- Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511664267> <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/27/dozens-poorer-nations-seek-imf-help-coronavirus-crisis> adresinden 29.03.2020 tarihinde ulaşılmıştır.
- Kaya, Y. (2020). Virüs Küreselleşmenin Yol Haritasını Takip Ediyor”. İçinde L. Sunar (Ed.), *COVID-19 Salgınının Sosyolojik Analizi* (ss. 10-13). Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı.
- Kissinger, H. A. (2020, Nisan 3). The Coronavirus Pandemic Will Forever Alter the World Order. *The Wall Street Journal*. <https://www.henryakissinger.com/articles/> adresinden 25.04.2020 tarihinde ulaşılmıştır.
- Modelski, G. (1978). The Long Cycle of Global Politics and the Nation-State. *Comparative Studies in Society and History*, 20(2), 214-235. JSTOR.
- Ulutaş, U. (Ed.), *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*. Ankara: Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- van de Pas, R. (2020). *The Covid-19 political trilemma* (Globalization Paradox and the Coronavirus pandemic, ss. 4-5). Clingendael Institute; JSTOR. <https://doi.org/10.2307/resrep24671.5>

Yayın Hakları:

Bu dosyanın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında İلمي Etüdler Derneđi'nden yazılı izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

ilem
ilmi etüdler derneđi

www.ilem.org.tr [@](#) [f](#) [v](#) /ilmietudlerderneđi [t](#) /ilmietudler

[Aziz Mahmut Hüdayı Mh. Türbe Kapısı Sk. No:13, Üsküdar/İstanbul](#) [0 216 310 43 18](#)